

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 80 Eylül 2021 & Volume: 14 Issue: 80 September 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BREXİT SÜRECİNİN AB-TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİ EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: AB-BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİ MODELİNİN TÜRKİYE'YE UYGULANABİLİRLİĞİ

*EVALUATION OF THE BREXIT PROCESS ON THE AXIS OF EU-TURKEY-UNITED KINGDOM
RELATIONS: APPLICABILITY OF THE EU-UNITED KINGDOM RELATIONSHIP MODEL TO TURKEY*

Durmus Ali Koltuk*

Öz

Kavramsal olarak "Brexit", Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği(AB)'nden ayrılması manasında kullanılmaktadır. AB ile Birleşik Krallık arasında 1973'te başlayan ortaklık ilişkisi Birleşik Krallık'ın, AB'den farklı bir siyasi çizgiye sahip olmasından ve uluslararası sistemde daha güçlü olmak istemesinden kaynaklı olarak yıllar içinde bozulmaya başlamıştır. 2015'te taraflar arasında artan fikir ayrılıklarına bağlı olarak Birleşik Krallık, AB'den ayrılma kararı almıştır. 2016 yılında AB'den ayrılma referandumu gerçekleştiren Birleşik Krallık, 2020 yılı itibarıyla de resmen AB'den ayrılmıştır. AB ile ortaklık ilişkisini minimum seviyeye indiren Birleşik Krallık, AB ile 1 Ocak 2021'de geniş ekonomik yetkilere dayalı yeni bir ekonomik ilişki modelini kabul etmiştir. Bu ilişki modeli "Ticaret ve İşbirliği Anlaşması" modeli olarak anılmaktadır. Bu model ekonomik işbirliğinin yanı sıra tarafların vatandaşlarına birtakım haklar verdiği için de Türkiye-AB arasında da bu model uygulanabilir mi? Sorusu düşünölmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu soru bağlamında ortaya koyduğumuz bu çalışma; Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin Birleşik Krallık modeli üzerinden gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini ele almaktadır. Aynı zamanda, Birleşik Krallık-AB yeni ilişki modelinin Türkiye-AB ilişkilerine uygulanabilirliği; Türkiye-AB ilişkileri ve AB-Birleşik Krallık ilişkileri ve Brexit süreci ekseninde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Avrupa Birliği, Türkiye, Birleşik Krallık, İşbirliği.

Abstract

Conceptually, "Brexit" is used to mean the separation of the United Kingdom from the European Union (EU). The partnership relationship between the EU and the United Kingdom that started in 1973 has started to deteriorate over the years due to the fact that the UK has a different political line than the EU and wants to be stronger in the international system. Due to the increasing differences of opinion between the parties in 2015, the United Kingdom decided to leave the EU. The United Kingdom, which held a referendum to leave the EU in 2016, officially left the EU by 2020. Having minimized the partnership relationship with the EU, the UK adopted a new economic relationship model based on broad economic powers with the EU on January 1, 2021. This relationship model is referred to as the "Trade and Cooperation Agreement" model. Since this model gives some rights to the citizens of the parties as well as economic cooperation, can this model be applied between Turkey and the EU? The question has begun to be considered. Therefore, this study we put forward in the context of this question; It discusses whether the future of Turkey-EU relations can be achieved through the UK model. At the same time, the applicability of the UK-EU new relationship model to Turkey-EU relations; It has been evaluated on the axis Turkey-EU relations and EU-UK relations and Brexit process.

Keywords: Brexit, European Union, Turkey, United Kingdom, Cooperation.

1. GİRİŞ

'Brexit' kavramı kelime anlamı itibariyle "Britanya" ve "Exit" kelimelerinin birleşimi olarak "Britanya'nın Avrupa Birliği'nden çıkışı" anlamında kullanılmaktadır (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Kavramsal açıdan kolay bir şekilde tanımlansa da, Brexit; süreç itibariyle kolay olmamıştır.

Birleşik Krallık'ın hem Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik süreci hem de AB'den ayrılış süreci zorlu geçmiştir. Üyelik sürecinin zorlu geçmesinin en önemli nedenlerinden bir tanesi Fransa tarafından Birleşik Krallık'a verilen vetolar olmuştur. Diğer nedenlerden bir tanesi ise; Birleşik Krallık'ın Avrupa Bütünleşme sürecinde "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrine pek sıcak bakmamış olmasıdır (Soytürk, 2017, 73-82). Nitekim en nihayetinde tüm çatışmacı fikirlere rağmen Birleşik Krallık 1973 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na üye olmuştur. Ancak, Birleşik Krallık üye olduktan iki yıl sonra yani 1975'te AET'den çıkma referandumunu yapmıştır (Soytürk, 2017, 73-82). Referandum sonucunda AET'de kalınması yönünde bir sonuç çıkmıştır. Bununla birlikte 1979 yılında Başbakanlık görevine başlayan Muhafazakar Partili Margaret Thatcher 1990 yılına kadar olan dönemde AET ile olan ilişkilerinde en sorunlu yılları yaşamıştır. Bunun sebebi ise; Başbakan Margaret Thatcher'ın AET ile tam bir bütünleşmeye girmek istememesiydi. "Özellikle Topluluk Bütçesi'ne katkı meselesi ve Ortak Tarım Politikası'na katılma konusu, Thatcher tarafından sürekli olarak Topluluk ile bir tartışma konusu haline getirilmiştir." (Aras ve Günar, 2018, 90-110). AET ile ilk kaotik süreci 1975-1990 yılları arasında yaşayan Birleşik Krallık 1990 sonrasındaki süreçte AET'nin de değişen ve dönüşen yapısıyla birlikte yeni sorunlarla AB içindeki varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. AET'yi kuran ülkeler, 1993 Maastricht Anlaşmasıyla, Topluluğu daha ileriye taşımak ve güçlü bir entegrasyon sağlamak amacıyla AET'yi Avrupa Birliği (AB)'ne dönüştürmüşlerdir (Keskin, 2016, 62-69). Ancak, bu durum AB ve Birleşik Krallık ilişkilerinin tartışmalı bir zemine yürütülmesine sebep olmuştur; çünkü Birleşik Krallık her ne kadar AB'ye uyum sağlamaya çalışmışsa da AB'nin sürekli yeni anlaşmalarla kendisini güncellemesi ve bunun yanında yeni üyeler alması Birleşik Krallık'ın çıkarlarına ters düşmeye başlamıştır. Nitekim AB ile olan ilişkilerinde inişli çıkışlı bir grafik çizen Birleşik Krallık en nihayetinde 2016 yılında AB'den ayrılma kararı almış ve 2020 senesinde resmen birlikten ayrılmıştır. Birleşik Krallık'ta 2015'te Brexit sürecini başlatan Muhafazakar Parti yönetimi halka AB'den ayrılma çağrısı yapmıştır. 23 Haziran 2016 senesinde referanduma giden Birleşik Krallık, yapılan oylama neticesinde %51.9 ile AB'den ayrılmaya karar vermiştir (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Oylama sonucu göz önünde bulundurularak Brexit müzakerelerine 29 Mart 2017 tarihinde başlayan AB ve Birleşik Krallık yönetimi her iki tarafında çıkarlarına uygun olarak yeni bir model üzerine çalışmaya başlamışlardır. Bu yeni model daha önce AB'den ayrılan bir ülke olmadığı için hem AB hem de Birleşik Krallık için farklı bir deneyim olmuştur.

Bu bağlamda bu çalışma; 2016 senesi itibariyle başlayan ve 2020'de AB ile olan ilişkilerini minimum seviyeye indiren Birleşik Krallık'ın Brexit sürecini ve Brexit sonrası AB ile olan ilişkilerini incelemek, aynı zamanda Brexit ile ön plana çıkan farklı ilişki modellerinin Türkiye-AB ilişkilerinde de uygulanabilirliğini keşfetmek ve bu doğrultuda Türkiye'nin AB'ye entegrasyonundaki önemli parametreleri ortaya koyarak; karşılıklı beklentilerin mevcut AB-Türkiye arasındaki sorunların çözümündeki etkinliğini belirlemek üzere yapılmıştır.

2. AB VE BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİNİN TARİHİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik, siyasi ve güvenlik açısından yıkıma uğrayan Batı Avrupa ülkeleri bir birlik etrafında örgütlenmeyi amaç edindiler. Bu doğrultuda, 9 Mayıs 1950 tarihinde dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından "Schuman Deklarasyonu" açıklandı (Soytürk, 2017, 73-82). Bu deklarasyonla birlikte; özellikle Fransa ve Almanya arasında sorun olan kömür ve çelik üretiminin bir üst otoriteye devredilmesi ve bununla birlikte ulus-üstü bir örgütlenmenin kurulmasına karar verildi (Akçay ve Göçmen, 2016, 53). Buradaki amaç; hem ulus-üstü bir otorite kurarak Almanya ve Fransa arasındaki Ruhr bölgesine çözüm bulmak hem de eşitlikçi, tarafsız bir örgütlenmeyle Almanya'nın tekrar batı toplulukları içinde hareket etmesini sağlamaktı (Keskin, 2016, 58-63). Nitekim Schuman Deklarasyonu'ndan sonra yani 1951 yılında Paris Antlaşması'yla birlikte 'Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)' kuruldu (Özdemir, 2012, 117-186). Bu antlaşma; Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında yapıldı (Keskin, 2016, 63). Diğer yandan; Antlaşmanın neden yapıldığı ve kimler arasında imzalandığı yönünde yapılan tüm işlemler, Topluluk üyeleri tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri Bakanlığı'na bildirilirken; bu bilgilerin Birleşik Krallık'a bildirilmemesi ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla, herhangi bir

bilgilendirmenin Birleşik Krallık'a yapılmaması Avrupa Bütünleşmesi konusunda Birleşik Krallık'ın aslında bütünleşmeye dahil edilmek istenmediğinin bir göstergesiydi (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Özellikle bu süreçte Fransa'nın Birleşik Krallık'a karşı tutumu daha çok ön plana çıkmıştır. Çünkü Fransa, Avrupa Bütünleşmesi boyunca Almanya ile yakın ilişkiler kurarken (Sokullu ve diğerleri, 2017,11); Birleşik Krallık'ı bütünleşme dışında tutması Birleşik Krallık'ın bir kez daha istenmediğinin kanıtı olarak gösterilmiştir (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Fransa ve Birleşik Krallık ilişkilerinin Avrupa Bütünleşme sürecinde gerilmesine sebep olan diğer bir gelişme ise; dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün Birleşik Krallık'ın hem 1961'deki hem de 1967'deki AET'ye üyelik başvurularını veto etmesi gösterilmektedir (Soytürk, 2017, 73-82). Fransa'nın verdiği vetolara gerekçe olarak gösterdiği durumlar arasında şunlar yer almaktadır: ilk olarak; ABD ve Birleşik Krallık arasındaki yakın ilişki ve ABD'nin Avrupa devletlerinin ilişkilerine çok fazla müdahale edeceği düşüncesi (Cicioğlu ve Kalkan, 2019, 1-38), ikinci olarak; Birleşik Krallık'ın olası bir üyeliğinde Almanya ve Fransa arasındaki yakın ilişkisinin bozulacağı endişesi ve son olarak; Birleşik Krallık'ın mevcut gücü ve konumu itibarıyla olası bir Federal Avrupa yapısının kurulmasını baltalayacağı düşüncesi (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-163).

Birleşik Krallık'ın AET'ye üye olması Avrupa Bütünleşme tarihi boyunca Atlantikçiler ve Federal Avrupa yanlıları tarafından tartışılan bir durum olmuştur (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-163). Özellikle De Gaulle Fransa'sındaki Federal Avrupa yanlıları, Fransa-Almanya eksenli birleşik bir Avrupa ve küresel bir güç olmayı hedefleyen AET'nin bu amaçlarını gerçekleştirmesi için Anglo-Sakson geleneğinden gelen herhangi bir ülkenin bütünleşme içine dahil edilmemesi gerektiğini düşünüyordular (Sokullu ve diğerleri, 2017, 11-35). Diğer yandan ABD ve NATO yanlısı Atlantikçiler ise; Birleşik Krallık'ın bütünleşme içinde yer alması gerektiğini ve ancak Birleşik Krallık'la daha güçlü bir Avrupa olabileceği fikrini savunuyorlardı (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-163).

Birleşik Krallık'ın, Fransa tarafından Topluluk içine dahil edilmek istenmemesi daha çok De Gaulle'ün kendi geliştirdiği politikaların yansımasıdır (Özen ve Akdevelioğlu, 2017, 81-106). De Gaulle, her ne kadar Federal Avrupa fikrini savunsa da temel önceliği Fransa'nın içinde bulunduğu Topluluğun Fransa'nın stratejik çıkarlarıyla uyumlanmayan Birleşik Krallık'ın Topluluğa dahil edilmesini önlemektir (Sokullu vd, 2017, 11-35). Çünkü Birleşik Krallık'ın içinde bulunduğu bir Avrupa Bütünleşmesi De Gaulle'e göre hatalıydı ve ABD'nin 'Truva Atı' görevini üstleneceğinden dolayı Fransa'ya ve diğer Topluluk üyelerine sorun çıkaracaktı (Esen ve Şekeroğlu, 2017,139-163). Bu sebeple Anglo-Sakson geleneğine sahip Birleşik Krallık ve ABD'nin de içinde bulunduğu herhangi bir oluşum içinde yer almak istemiyordu (Demirkıran, 2007, 79-92). Ancak, "De Gaulle 1958'de Fransa'da başa geçtiğinde Fransa hem NATO hem de AET üyesiydi" (Demirkıran, 2007, 79-92). De Gaulle bu durum karşısında ilk olarak 1966'da NATO'nun askeri kanadından çıktı, ikinci olarak da Birleşik Krallık'ın -görevde olduğu süre boyunca- AET'ye girmesini engelledi (Saygın ve Ultan, 2016, 71-102). Tüm bu durumlar en nihayetinde 1969 yılında Charles de Gaulle'ün görevi bırakmasıyla ortadan kalktı ve Birleşik Krallık 1973 tarihinde AET'ye kabul edildi (Sokullu vd, 2017, 11-35). Diğer yandan, 1966'da De Gaulle'ün ideolojik kararı doğrultusunda NATO'nun askeri kanadından ayrılan Fransa, 2009 senesinde tekrar NATO'ya katılmıştır ("NATO'da Tarihi Dönüm Noktası", 2009).

Birleşik Krallık'ın AET içinde yer almasını istemeyen sadece De Gaulle ve Federal Avrupa yanlıları olmamıştır. Aynı zamanda Birleşik Krallık içinde de Avrupa Bütünleşmesi'nde yer almak istemeyen kesimler olmuştur (Sokullu ve diğerleri, 2017, 11-35). Birleşik Krallık'ta Avrupa Bütünleşmesi'nde yer almak istemeyen kesimlerin düşünceleri üzerinde bir dönemin Birleşik Krallık'ın başbakanlık görevini de üstlenen Winston Churchill'in fikirlerinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Winston Churchill 1946'da yaptığı bir açıklamada "Kıta Avrupa'sı" ülkelerinin kendi aralarında bir bütünleşme ve birlik kurmaları gerektiğini dile getirmiştir (Alakbarov, 2018, 10-11). Ancak, "Kıta Avrupa'sından" kastettiği ülkeler arasında Birleşik Krallık'ın bulunmadığını ayrıca belirtmiştir (Soytürk, 2017, 73-82). Çünkü o'na göre; Birleşik Krallık'ın zaten güçlü işbirlikleri vardı, İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) gibi. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın mevcut konumu ve ekonomisi de iyiydi ve dolayısıyla 1946'da 2.Dünya Savaşı'nda oldukça ağır yenilgiler alan Kıta Avrupa'sı devletlerinin de ekonomik yükünü alarak kendi ülkesini zayıflatmak istemiyordu. Bu yüzden Birleşik Krallık'ın bu bütünleşmenin dışında tutulması gerektiğini savunuyordu (Alakbarov, 2018, 10-11). Nitekim daha sonra ekonomik ve siyasi olarak zayıf olan Kıta Avrupa'sındaki devletler ilk bütünleşmeyi sağladılar ve özellikle ekonomik olarak ciddi bir ilerleme kaydettiler. Ancak, Kıta Avrupa'sındaki devletlerin bu ekonomik başarısı ABD ve Birleşik Krallık tarafından öngörülebilir bir durum değildi; çünkü 2.Dünya Savaşı'ndan ağır yenilgiler alan Kıta Avrupa'sındaki devletlerin ekonomik olarak ABD ve Birleşik Krallık'ın desteğini almadan toparlanmaları ABD ve Birleşik Krallık tarafından zor görünüyordu (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Ancak, bu durum ABD ve Birleşik Krallık'ın beklediği gibi olmadı ve Kıta Avrupa'sındaki devletler ekonomik olarak

güçlü bir birlik kurmayı başardılar (Saygın ve Ultan, 2016, 71-102). Dolayısıyla ekonomik açıdan bütünleşmeyi sağlayan Fransa, Batı Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ülkeleri bu vesileyle Birleşik Krallık'ın da bu bütünleşmeye girmesini teşvik etti. Birleşik Krallık, Kıta Avrupa'sındaki ekonomik bütünleşmenin başarısını görünce kendi ülkesinin de ekonomik çıkarını ön planda tutarak bütünleşmeye dahil olmak istemiştir; ancak bütünleşmeye girmek Fransa'nın tavrından dolayı Birleşik Krallık için pek de kolay olmamıştır (Cicioğlu ve Kalkan, 2019, 1-38).

Diğer yandan Birleşik Krallık'ın, AB'ye üye olması kadar çıkması da zor olmuştur; çünkü hem AB tarihinde bu durum ilk kez yaşanmıştır hem de Birleşik Krallık bu sürecin sonunda neler olabileceğini ilk kez deneyimlemiştir. Bilindiği üzere, daha önce 1975 tarihinde Birleşik Krallık AET'ten çıkma referandumu yapmıştı; ancak halkın büyük çoğunluğu AET'te kalınması yönünde oy kullanmıştı. 1975 yılında yapılan referandum 2016 yılında yapılan referandumdan farklılık gösterdiği için Birleşik Krallık için de kolay bir süreç olmamıştır. Dolayısıyla, Birleşik Krallık'ı adım adım Brexit'e götüren durumlar yeni olmamakla birlikte birçok farklı faktöre de dayandırılmaktadır.

Brexit konusu temel olarak AB ile farklı görüşleri süren Birleşik Krallık'ın, Margaret Thatcher (1979-1990) dönemi ile başlayan ve günümüze kadar süregelen ve en nihayetinde Birleşik Krallık'ın AB'den 2020 yılında ayrılmasıyla son bulan bir dizi durumu içermektedir. Her ne kadar Thatcher döneminden sonra AB'den ayrılma fikri Birleşik Krallık tarafından çok dile getirilmemiş olsa da 2015'te iç siyaset konusu yapılmış olması Birleşik Krallık'ın halen AB ile bir görüş ayrılığında olduğunu göstermiştir. Özellikle 2015'te dönemin Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron tarafından dile getirilen Brexit konusu (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 97-109) daha çok siyasi popülist bir söylem olarak nitelendirilmiştir (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589) ve aslında David Cameron'ın da AB'den ayrılmak istemediği ("David Cameron Is Sorry. Really, Really Sorry", 2019) daha sonraki süreçlerde ortaya çıkmıştır; ancak Cameron parti seçimlerinin etkisiyle halkına AB'den ayrılma sözü verdiği ve bu sözü de geri alamadığı için 2016'da Birleşik Krallık referandumuna gitmiştir ve dolayısıyla Birleşik Krallık, AB ile geri dönülemez bir yola girmiştir. Diğer yandan, referandum oylaması %51.9 ile AB'den ayrılma yönünde sonuçlanmıştır ("EU Referendum Results", 2016). Referandumun bu şekilde sonuçlanmış olması Cameron tarafından uygun bulunmamıştır; ancak referandumun böyle sonuçlanmasında kendisinin de payı olduğu için hem Muhafazakar Parti liderliği görevinden hem de başbakanlık görevinden istifa ettiğini duyurmuştur ("David Cameron Resign After UK Votes To Leave European Union", 2016).

3. BİRLEŞİK KRALLIK'IN AB'DEN AYRILMASININ NEDENLERİ VE ETKİLERİ

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmak istemesi yeni bir durum olarak görülse de aslında yeni değildir ve daha eskiye dayandığı bilinmektedir (Alakbarov, 2018, 8-10). Nitekim Birleşik Krallık, AET'ye üye olduğu 1973 tarihinden bu yana, o dönem anılan ismiyle AET günümüzde AB ile her zaman fikrîsel bir çatışma içinde olmuştur. Özellikle, 1979 tarihinde Birleşik Krallık'ın Başbakanlık görevine başlayan Muhafazakar Partili olan Margaret Thatcher AET ile tam bir bütünleşmeye girmek istemiyordu (Sokullu ve diğerleri, 2017, 11-35) ve bütünleşmeye girmek istememesine gerekçe olarak da "Topluluk Bütçesi'ne katkı meselesini ve Ortak Tarım Politikası'na katılma konusunu sürekli olarak öne sürüyordu" (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Diğer yandan, 2010 senesinde göreve başlayan Muhafazakar Parti'den David Cameron, Thatcher gibi AB içindeki bütünleşmeyi, Parasal ve Siyasi Birliği eleştirmiştir (Sokullu ve diğerleri, 2017, 11-35). O'na göre; AB artık eski gücünü ve hesap verilebilir niteliğini kaybetmiştir (Aras ve Günar, 2018, 90-110). Dolayısıyla Birleşik Krallık'ın, AB içinde tutunabilmesi ve özgürce hareket edebilmesi zorlaşmıştır. Bu düşünceyle hareket eden David Cameron, Birleşik Krallık'ta 2015 senesinde yapılmış olan genel seçimlerde Brexit konusunu seçim propagandasına dönüştürmüştür (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 97-109). Cameron'ın, Brexit'i seçim malzemesi yapması Birleşik Krallık içinde AB karşıtı olan kesimlerin desteğini almak istemesinden kaynaklanıyordu ("David Cameron Resign After UK Votes To Leave European Union", 2016). AB'den ayrılma referandumu sözünü veren Cameron, 23 Haziran 2016 senesinde söz verdiği şekilde referandumu gerçekleştirmiştir. Diğer yandan, yapılan referanduma katılım oranı %72.2 olarak gerçekleşirken; AB'de kalınmalı diyenlerin oranı %48.1, AB'den ayrılmalı diyenlerin oranı ise; %51.9 olarak kaydedilmiştir ("EU Referendum Results", 2016). Cameron, halkına böyle bir söz verirken sonucun bu şekilde olacağını öngörememiştir. Nitekim kendisi dahi AB'den ayrılmak istemiyordu sadece bu konuyu seçim vaadi olarak kullanarak AB'den ayrılmak isteyenlerin desteğini almak istemiştir. Ancak sonuç, Cameron'ın istediği şekilde olmayınca hem Muhafazakar Parti liderliğinden hem de Başbakanlık görevinden istifa etmiştir (Sokullu ve diğerleri, 2017, 49-64).

2016'da Başbakanlık görevinden istifa eden David Cameron'ın yerine Muhafazakar Partili Theresa May geçmiştir. Theresa May göreve başlarken; ilk halletmesi gereken durumun Brexit meselesi olduğunun farkındaydı. Ancak May referandum süreci boyunca, Brexit meselesiyle alakalı olarak AB'ye üye ülkelerin AB'den ayrılmasına fırsat tanıyan Lizbon Antlaşması'nın 50. maddesinin yürürlüğe konması karşısında ilk başlarda net bir tavır sergilememiştir. May'ın bu tutumu Başbakanlık görevine başlarken değişmiş ve Brexit konusu kendisine sorulunca "Brexit Brexit'tir" şeklinde bir cevap vermiştir ("What 'Brexit Means Brexit' Means", 2017) ve Birleşik Krallık'ın bir an önce AB'den ayrılması için gereken müzakere sürecinin başlatılması gerektiğini bildirmiştir (Aras ve Günar, 2018, 90-110).

Birleşik Krallık gibi ekonomi, savunma ve güvenlik politikalarında iyi olan bir devletin AB'den ayrılması gerek AB'nin imajını, gerekse AB'ye olan güveni sarsmıştır. Her ne kadar AB'ye üye olan devletler böyle düşünmese de aslında Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmış olması AB içinde ciddi bir kırılma ve parçalanma hissi yaratmıştır. Diğer yandan AB üyesi devletlerden biri olan Fransa, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmış olmasını bir fırsat olarak değerlendirirken (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-157); aynı zamanda AB'yi kendi istediği modele uygun hale getirebileceğinin de sinyallerini vermiştir. Almanya ise bu konu hakkında Brexit'in olumlu bir gelişme olduğunu savunmuş ve bu durumun gerçek anlamda bir Avrupa Bütünleşmesi'nin ve Euro Bölgesi'nin kurulması için gerekli olduğunu belirtmiştir (Aras ve Günar, 2018, 90-110).

Brexit'in, AB'ye olumsuz etkileri olmakla birlikte Birleşik Krallık'a da bir o kadar olumsuz etkileri olmuştur. Özellikle ekonomiyi ciddi oranda etkilemiştir (Şenbaş, 2019, 241-250). 2016 Brexit referandumuyla birlikte, "İngiliz Pound'u Dolar karşısında son 31 yılın en düşük seviyelerini göstererek gerilemiştir. Bunun yanı sıra, Euro karşısında da %7.2 oranında değer kaybetmiştir" (Aras ve Günar, 2019, 241-250). Birleşik Krallık, ekonomideki bu olumsuz etkileri en aza indirmek ve bu sürecin devamlılık arz etmemesini sağlamak adına Theresa May öncülüğünde yeni bir stratejik hedef belirlemiştir. Theresa May'ın 2017 yılında açıkladığı bu yeni stratejik hedefin adı "Büyük ve Küresel Britanya" olmuştur ("İngiltere Başbakanı May, Brexit Stratejisini Açıkladı", 2017). Bu stratejik hedefe göre; Birleşik Krallık'ın, AB ile olan ticaret anlaşmalarının minimum seviyeye düşmesi sebebiyle ticari olarak büyük pazarlara sahip Çin, Hindistan ve Japonya gibi ülkelerle serbest ticaret anlaşmalarının yapılması ve böylece ekonomik olarak zararı en aza indirmek hedeflenmiştir ("İngiltere Başbakanı May, Brexit Stratejisini Açıkladı", 2017).

Birleşik Krallık'ın, AB'den ayrılmasına birçok sebebin gösterildiği bilinen bir durumdur. Gerek AB ile olan fikir çatışmaları olsun, gerekse Birleşik Krallık'ın kendi tarihsel zenginliğini ve başarısını öne süren durumları ve AB'den üstün olduğunu ve yoluna tek başına devam etmesi gerektiği düşüncesi olsun tüm bu durumlar beraberinde Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın kendi tarihsel zenginliğini ve başarısını ön plana alarak AB'den ayrılması gerektiği düşüncesi "Euroseptisizm (Avrupa Kuşkuculuğu)" tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589). Avrupa Kuşkuculuğu, Birleşik Krallık tarihinde yeni bir durum olmamakla birlikte bir kez daha Brexit sürecinde ortaya çıkmıştır (Sefer, 2014, 1-15). Nitekim yapılan araştırmalar Avrupa Kuşkuculuğu'nun Birleşik Krallık tarihinde oldukça etkin olduğu yönündedir (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589). Avrupa Kuşkuculuğu anlayışına göre; AB ile Birleşik Krallık arasında yakın bir ilişki kurulmamalı; çünkü Birleşik Krallık, AB'ye entegre edilmeye çalışılmaktadır ve bu entegrasyon meselesi Birleşik Krallık gibi tarihi başarılarla sahip bir ülke için söz konusu olamaz (Alakbarov, 2018, 10-11). Birleşik Krallık'ın değerleri, kültürü, dili ve para birimi AB değerlerinin üstündedir ve Birleşik Krallık'ın değerlerinin AB içinde eritilmeye çalışılması, Brexit'in gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589). Birleşik Krallık'ın bu tavrını Krallık'ın yakın geçmiş tarihinde yani 1980'li yıllarda Margaret Thatcher'da oldukça fazla gördük (Saygın ve Ultan, 2016, 71-102). Özellikle AB ile "Ortak Parasal Birlik ve Sosyal Politika Entegrasyonu'na" karşı çıkan Thatcher, AB ile siyasi bir bütünlük içine girmeye pek yanaşmıyordu (Sefer, 2014, 1-15). Dolayısıyla bu tutum ve davranışlar AB içinde etkili bir siyasi bütünleşmenin gerçekleşmemesine neden olmuş ve en nihayetinde de Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasında etkili olmuştur.

Birleşik Krallık'ın, AB'den ayrılmasına sebep olan bir diğer gelişme; 2011 Suriye iç savaşı sonrası artan mülteci akını ve sorunları gösterilmektedir (Çolak ve Bozkaya, 2018, 185-209). Suriye iç savaşı sonrası birçok ülke yoğun göçe maruz kalmıştır ve dolayısıyla bu durum Birleşik Krallık'ı da endişelendirmiştir (Çenberci ve Gövdere, 2017, 1427-1442). Mülteci meselesinin ciddi bir sorun olduğu günümüzde Birleşik Krallık'ta bu mesele İngiliz ırkçılığının yeniden uyanışa geçmesine sebep olmuştur (Çolak ve Bozkaya, 2018, 185-209). Birleşik Krallık, bu yoğun göçten AB ülkelerinin ciddi oranda etkileneceğini düşünmüş ve AB ülkelerinin üsteleneceği sorumluluktan kaçmaya çalışmıştır (Çenberci ve Gövdere, 2017, 1427-1442). Böylelikle göç ve mülteci sorununu 2015 genel seçimleri boyunca da gündemde tutmaya çalışan Birleşik Krallık'taki siyasi partiler, Brexit sürecine giden yolda halkın Brexit fikrine "evet" demelerinde rol oynamışlardır (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 83-97).

Brexit'i hızlandıran bir başka mesele ise; ekonomik temelli sorunlar olmuştur. Nitekim "2008 yılında meydana gelen dünya ekonomik krizinde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının azalması, Birleşik Krallık'ın ikili antlaşmalar yapmasını engellemiştir" (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589). Durum böyle olunca Birleşik Krallık, AB içindeki Ekonomik ve Parasal Birliğin geleceği konusunda ciddi endişelere kapılmıştır (Aktaş, 2020, 217-248). Nitekim bunun yanı sıra, yine 2008 yılında AB üretiminin düşmesi ve dolayısıyla AB ülkelerinin Alman ekonomisine bağımlı kılınması da Birleşik Krallık'ı rahatsız eden diğer bir durum olmuştur (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589). Dolayısıyla Birleşik Krallık, tüm bu nedenleri göz önünde bulundurarak AB'den ayrılmaya karar vermiştir. Birleşik Krallık'ın bu kararının tüm çevrelerce ilk önce ekonomiye ciddi bir etkisinin olabileceği düşünülmüştür. Bu düşünce doğru olmakla birlikte Birleşik Krallık'ın uzun süreli bir ekonomik krize girebileceği öngörülmemektedir. Zira, Birleşik Krallık gibi ciddi ekonomik potansiyele sahip bir ülkenin kısa bir sürede toparlanabileceği de aşıkardır. Bunun yanı sıra Birleşik Krallık, AB'ye katılmadan önce zaten güçlü bir ekonomiye sahipti ve gerekli ekonomik çıkarlarını başta "İngiliz Milletler Topluluğu" olmak üzere, farklı işbirlikleriyle sağlıyordu. Dolayısıyla Birleşik Krallık için çok karamsar tablolar çizilse de aslında Birleşik Krallık'ın ayrılma kararı uzun vadede Birleşik Krallık'ın yararındır.

4. TÜRKİYE VE BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİNDE BREXIT'İN ETKİSİ

Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ilişkilerde Brexit'in etkisi olduğu kadar Türkiye'nin AB'ye üyeliği meselesi de ikili ilişkileri etkilemiştir. Zira Türkiye'nin AB'ye üyeliğine zaman zaman sıcak bakan Birleşik Krallık, özellikle 2004 senesinde Türkiye ve AB arasında müzakere sürecinin başlatılması için aktif rol oynamıştır (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 39-65). Ancak daha sonra 2007'de Türkiye hükümetinin antidemokratik hareketler içinde olduğunu savunan Birleşik Krallık zamanla Türkiye'nin AB'ye olan üyeliğine karşı bir tavır sergilemeye başlamıştır. Birleşik Krallık'ın bu fikri 2011 Suriye iç savaşı sonrası Suriye'den Türkiye'ye yönelen yoğun göç nedeniyle daha da artmıştır (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589). Bu bağlamda, 2015'te Birleşik Krallık'ta yapılan genel seçimlerde Türkiye'nin AB üyeliğinin tartışılması ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. AB'den ayrılmak isteyen Birleşik Krallık, Türkiye üzerinden AB'ye göç edecek olan kişilerin kendi ülkesi için tehdit oluşturacağını (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 83-95) ve yoğun bir göçe karşı gerekli sorumluluğu almayacağını bu yüzden de AB'den ayrılmasının ülkesinin çıkarına olduğunu düşünmekteydi (Çolak ve Bozkaya, 2018, 185-209). Dolayısıyla sıklıkla Birleşik Krallık tarafından Türkiye'nin AB'ye üyeliği meselesinin "mülteciler krizi" ile ilişkilendirilerek iç siyasete konu edilmesi ve birçok siyasi kampanyaya dahil edilmesi ve ayrıca Türkiye'nin "tehdit" barındıran bir ülke konumuna düşürülmesi siyasi olarak Birleşik Krallık ve Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589).

Tüm bu durumların yanı sıra iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere baktığımız zaman; ekonomik ilişkilerin siyasi ilişkilere oranla daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Birleşik Krallık ile Türkiye arasındaki ticari faaliyetler incelendiğinde Birleşik Krallık menşeli en fazla yabancı yatırımcının Türkiye'de olduğu görülmektedir ("Birleşik Krallık Pazar Bilgileri", 2021). Bu bağlamda "Türkiye'de ki 2900'den fazla İngiliz sermayeli şirketin toplam yatırımlarının yaklaşık olarak 9 milyar 538 milyon ABD doları olduğu bilinmektedir" (Türko ve Gökçenoğlu, 2020, 574-589).

Birleşik Krallık ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler Brexit süreci ile birlikte belirsiz bir duruma girmiş; ancak daha sonra AB ile Birleşik Krallık arasında ticaret antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte, Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticari faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin antlaşmanın da içeriği oluşturulmuştur ("Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Fırsatlar", 2021). Türkiye ve Birleşik Krallık arasında 29 Aralık 2020'de imzalanan ve 1 Ocak 2021'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Antlaşması ("Free Trade Agreement: Between The United Kingdom Of Great Britain And Northern Ireland And The Republic Of Turkey", 2021) her iki tarafın çıkarlarına uygun bir şekilde yapılmıştır. Birleşik Krallık ve Türkiye arasında imzalanan bu yeni ticari antlaşmaya göre; "tarafklar arasında hizmet ve yatırım sektörleri hariç, tüm sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergisiz işlem uygulanacaktır" ("Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Fırsatlar", 2021). Diğer yandan, bu yeni ticari antlaşmada hizmet ve yatırım sektörlerinin gümrük vergisinden muaf tutulmamasının sebebi; "Türkiye ve AB arasında 1995 tarihinde imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması'nda da (Yüceol, 1999, 1-8) bu sektörlerin dahil edilmemesi gösterilmektedir" ("Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Fırsatlar", 2021). En nihayetinde tarafklar arasında malların serbest dolaşımını sağlayan bu yeni anlaşma ("Free Trade Agreement: Between The United Kingdom Of Great Britain And Northern Ireland And The Republic Of Turkey", 2021) AB ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması'na nazaran "güncel durumlara yanıt verme açısından daha güçlüdür" ("Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Fırsatlar", 2021). Dolayısıyla bu yeni anlaşma Türkiye tarafından olumlu görülmele birlikte "1995 Gümrük Birliği Antlaşması'ndan beri yapılan en önemli ticaret

antlaşması olarak da nitelendirilmektedir” (“İngiltere Türkiye’yi Neden Brexit Sonrası Dönemin Önemli Bir Müttefiki Olarak Görüyor?”, 2021). Ayrıca bu antlaşma ticari bağlarını Avrupa ötesine taşımak isteyen Birleşik Krallık için de oldukça olumlu karşılanmıştır. Birleşik Krallık Uluslararası Ticaret Bakanı Liz Truss, “bu antlaşmanın her iki ülkenin ticari ilişkisini desteklemeye yardımcı olduğunu; bu yeni anlaşmayla birlikte Birleşik Krallık’taki imalat, otomotiv ve çelik endüstrilerinde binlerce kişinin istihdam edileceğini belirtmiştir” (“İngiltere Türkiye’yi Neden Brexit Sonrası Dönemin Önemli Bir Müttefiki Olarak Görüyor?”, 2021).

5. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ

Türkiye-AB ilişkileri uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte temeli İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesine (Sönmezoglu, 2000, 459) ve Türkiye’nin bundan sonraki hedeflerine Batı Bloğu ile birlikte hareket etmesine dayanmaktadır (Uysal, 2001, 140-153). İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkıcı etkiyi azaltmak isteyen ülkeler -özellikle Batı Avrupa ülkeleri- ekonomik çöküntüden kurtulmak ve kalkınmak istemeleri neticesinde hızlıca bir örgütlenme içine girmişlerdir (Özdemir, 2012, 164-186). Nitekim Türkiye de bu istek doğrultusunda 31 Temmuz 1959’da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’na üyelik başvurusunda bulunmuştur (Uysal, 2001, 140-153). Bu başvuru neticesinde Türkiye ile AET arasında -şimdilerde AB olarak bilinen Birlik ile- ilk resmi ilişkiler 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması’yla başlamıştır (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021). Bu antlaşmayla birlikte AB-Türkiye entegrasyonunun gerçekleşmesi için üç dönem öngörülmüştür. Bunlardan ilki hazırlık dönemi, ikincisi geçiş dönemi ve üçüncüsü nihai dönemdir (Uysal, 2001, 140-153). Bu bağlamda; Hazırlık Dönemi 1 Aralık 1964 ile 31 Aralık 1972 tarihlerini kapsayan 8 yıllık bir süreçte gerçekleşmiştir. Burada öngörülen Türkiye ve AB arasında yapılacak olan Gümrük Birliği Antlaşması’na geçişi uygun hale getirmektir. Bu geçiş süreciyle birlikte ‘Geçiş Dönemi’ olarak adlandırılan dönemde; 1973’te Katma Protokol’ün (“Türkiye-AB Gümrük Birliği”, 2021) imzalanmasıyla taraflar arasında uyumlu ve karşılıklı sorumluluklar ekseninde “sanayi ürünleri ticaretinde Gümrük Birliği’nin kurulması hedeflenmiştir” (Uysal, 2001, 140-153). Katma Protokolün uygulanmasından sonra ise ‘Nihai Dönem’ ile Gümrük Birliği’nin tamamlanması planlanmıştır (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021).

Türkiye ile AB ilişkilerinde nihai dönemi ifade eden süreçte taraflar arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmıştır ve Antlaşma 1 Ocak 1996’da yürürlüğe girmiştir (Yüceol, 1999, 1-8). Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye’nin bundan sonraki hedefi AB’ye tam üye olmak yönünde olmuştur. Ancak 1997’de yapılan Lüksemburg Zirvesi’nde AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olacak kararlar alınmıştır. Lüksemburg Zirvesi öncesi AB’ye üyelik başvurusu yapan tüm aday ülkeler için ortak bir Rapor “AB’nin yürütme organı Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmıştır”(Alpay, 1997). Gündem 2000 Raporu olarak bilinen bu Rapor’a göre; AB’nin genişleme sürecine dahil edilecek tüm aday ülkelerin 1993 tarihli Kopenhag Kriterleri’ni yerine getirmesinin beklendiği ifade edilmiştir (Uysal, 2001, 140-153). Aksi durumda bu kriterleri yerine getirmeyen ülkelerin üyelik için ehil olamayacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda; Lüksemburg Zirvesi’ndeki kararlar ve bu Rapor’daki öneriler de dikkate alınarak, AB’nin Zirve bildirisinde Türkiye hakkında aldığı kararlar şu şekildedir: “Türkiye, AB’ye üye olmak için ehildir. AB, Türkiye’yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tespitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Antlaşması’nda öngörülen imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliği’nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi öngörülmüştür. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin, Türkiye’deki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasına bağlıdır. Türkiye, Avrupa Konferansı’na davetlidir ve bunun taraflar arasındaki diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir” (“Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesi”, 1997). Ancak, Zirve sonunda açıklanan bu bildiriye geçen bazı konular Türkiye tarafından olumsuz görülmüş ve eleştirilmiştir. Türkiye tarafından eleştirilen en önemli konulardan bir tanesi Türkiye’nin AB’ye alınmasında bir şart olarak AB tarafından Türkiye’ye dayatılan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile ilişkilerin düzeltilmesi olmuştur. Türkiye tarafından eleştirilen bir diğer konu ise; Zirve sonunda Türkiye’nin katılım müzakerelerinin dışında tutulmuş olmasıdır (Üçler, 2014, 205-231). Dolayısıyla Türkiye, AB’nin bu tavrını ayrıştırmacı ve yapıcılıktan uzak olarak nitelendirmiş ve AB’nin Avrupa Konferansı için Türkiye’ye gönderdiği daveti geri çevirmiştir ve AB ile olan siyasi ilişkileri askıya aldığı belirtmiştir (“Adaylık Süreci”, 2021). Türkiye’nin bu tavrı sonrası 1998’de yapılan Cardiff Zirvesi’nde aday ülkeler için her yıl düzenlenen ilerleme raporlarının Türkiye için de hazırlanması kararlaştırılmış ve ayrıca “Avrupa Stratejisi”nin Türkiye için onaylandığı bildirilmiştir (“Adaylık Süreci”, 2021). AB tarafından hazırlanan bu strateji; taraflar arasındaki ilişkiyi pekiştirmek ve Gümrük Birliği Antlaşması’nı güçlendirmek amacı taşımaktadır (Uysal, 2001, 140-153). Nitekim AB’nin Cardiff Zirvesi sonrası aldığı bu karar Türkiye için yeni bir umut olmuştur. Diğer yandan, 1999’da Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde Türkiye’nin tam üyeliği onaylanmıştır (Ateş, 2019, 26-50). AB tarafından alınan bu karar 2004

senesinde Brüksel’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde de tekrar teyit edilmiş ve Türkiye’nin AB’ye üyeliğinde etkili olacak olan siyasi kriterleri yerine getirdiği belirtilmiştir (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021). Böylelikle “Türkiye ile AB arasında üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmış ve katılım müzakereleri planlandığı gibi söz konusu tarihte başlatılmıştır” (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021).

2005’te üyelik müzakerelerine başlayan Türkiye ve AB sonraki yıllarda da ilişkiyi istenilen düzeye çıkaramamıştır. Taraflar arasındaki ilişkinin sekteye uğratılmasında ve Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği için gereken tüm fasılların açılmamasında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi(GKRY)’nin, Yunanistan’ın ve Fransa’nın ilgili fasıllara olumsuz bir tavır koymasından kaynaklanmaktadır (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021). Nitekim GKRY’nin Türkiye’ye yönelik siyasi tavrı 2006 senesinde AB Konseyi’nin Türkiye aleyhine karar almasına yol açmış ve açılması planlanan 8 faslın açılmasını engellemiştir (Çalış ve Çakır, 2018, 432-449). Bu fasıllar; “Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Ulaştırma Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler” gibi konuları içermektedir (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021). Ayrıca, Fransa da benzer bir durumla Türkiye-AB ilişkilerine etki etmiş ve Türkiye-AB arasında açılması beklenen 5 fasıl daha Fransa’nın vetosu sebebiyle açılmamıştır. Fransa’nın bu fasılları veto etmesinin sebebi, ilgili 5 faslın Türkiye’nin tam üyeliğiyle doğrudan bağlantılı olmasıdır. Bu minvalde; Fransa’nın açılmasını istemediği 5 fasıl şu şekildedir; “Tarım ve Kırsal Kalkınma, Ekonomik ve Parasal Politika, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Mali ve Bütçesel Hükümler, Kurumlar” (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021).

Fransa’nın Türkiye’nin AB üyeliğine karşı çıkması ve her defasında bunu dile getirmesi, Birleşik Krallık’ın AB üyelik sürecini andırmaktadır. Bilindiği üzere Fransa, De Gaulle döneminde iki kez Birleşik Krallık’ın AB’ye girmesinde veto oyu kullanmıştır (Soytürk, 2017, 73-82). De Gaulle’ün veto gerekçesi ise; Birleşik Krallık’ın ABD’nin ‘Truva Atı’ olduğu ve olası bir Federal Avrupa oluşumuna ABD’nin müdahale edeceği düşüncesi (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-157) ve ayrıca Birleşik Krallık’ın, Almanya ve Fransa arasındaki yakın ilişkiyi baltalayacağı inancıydı (Cicioğlu ve Kalkan, 2019, 1-38). Dolayısıyla küresel sistemde güçlü bir Fransa yaratmak isteyen De Gaulle, içinde bulunduğu herhangi bir örgütlenmede Anglo-Sakson geleneğinden gelen hiçbir ülkeyle bir arada bulunmak istemiyordu. Nitekim De Gaulle Fransa’sındaki bu düşünce tarzı halen günümüz Fransa’sında da etkinliğini korumaktadır. Çünkü Fransa’daki Federal Avrupa yanlılarına göre; bir zamanlar Birleşik Krallık, şimdilerde ise Türkiye ABD’nin Truva Atı rolünü üstlenmektedir (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-157). Yine onlara göre, ABD küresel sistemde her zaman tek güç olmak için hareket etmektedir ve bu yüzden güçlü bir Federal Avrupa istemediğinden dolayı da Türkiye’nin AB’ye üyeliğini destekleyerek (Akagül, 2016, 139-159); AB üye ülkelerinin Federal Avrupa fikrini yok etmeye çalışmaktadır.

Türkiye, AB’ye üyelik için gereken şartları ve yükümlülükleri yerine getirmeye çalışırken; bir yandan da Fransa ve GKRY gibi AB üyesi devletlerin siyasi tavırlarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Nitekim bu tür AB üyesi devletlerin Türkiye’ye yönelik zorlayıcı tavırları Türkiye-AB ilişkilerini ilerletmekten ziyade geriletmektedir. Türkiye, AB’nin belirlediği kriterlere uyum sağlamak için ciddi ekonomik ve siyasi dönüşümler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, AB uyum kriterlerine uygun ve etkin bir veri ortaya koymak için 2010 yılında Anayasa Değişikliği’ne gitmiştir (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021). 2010 senesinde yapılan Anayasa Değişikliği referandumu neticesinde halkın %57,88’i Anayasa değişikliğine evet oyu kullanmıştır ve böylece bu değişiklik 27 Eylül 2010 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda kabul edilerek yürürlüğe konmuştur (“Türkiye-AB İlişkileri”, 2021). Türkiye’nin, AB’nin belirlediği siyasi ve ekonomik kriterlere uyum sağlama ve kendi ulusal çıkarlarını gözeten hareket etme çabası Türkiye-AB ilişkilerinde inişli çıkışlı bir durum yaratmakla birlikte taraflar arasında henüz ortak bir fikir birliği de oluşturamamıştır.

Diğer yandan, Türkiye-AB arasındaki ekonomik ilişkilere baktığımız zaman ciddi bir ticari ve ekonomik ilişkinin bulunduğunu belirtebiliriz. “Türkiye’de yaklaşık olarak 22 bin yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır ve bunların 17 bini AB menşelidir. Türkiye ihracatının yarısını bu şirketler gerçekleştirmektedir. Ayrıca; banka, sigorta gibi finans piyasasına baktığımız zaman bu konsantrasyon %85-90 civarındadır” (“15 Yıllık Türkiye-AB Müzakereleri Niye Bitmiyor?”, 2020). AB ile bir nevi ekonomik entegrasyonu gerçekleştiren Türkiye, bir anda aradaki ilişkileri kesip atamamaktadır. Nitekim bu durum AB için de öyledir. Tarafların gerek karşılıklı ekonomik bağılıkları, gerek savunma ve güvenlik alanlarındaki paylaşımları olsun her zaman birbirlerine ihtiyaç duyduklarını söyleyebiliriz. Özellikle 2011’de Suriye’de çıkan iç savaş sonrası artan göç ve mülteci sorunuyla birlikte AB’nin kendi sınır güvenliğini sağlamak amacıyla Türkiye’ye oldukça ihtiyaç duyduğu görülmektedir (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 39-97). Bu bağlamda; AB, düzensiz göçü engellemek ve kendi sınır güvenliğini korumak için Türkiye ile “Geri Kabul Anlaşması”(Göçmen, 2014, 21-86) imzalamak

istemmiştir. AB'nin bu talebi karşısında Türkiye'de kendi vatandaşları için "Vize Serbestisi" uygulamasının getirilmesini talep etmiştir. Taraflar arasında yapılan müzakereler sonucunda ortak bir işbirliğine varılarak 16 Aralık 2013'te Geri Kabul Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma 1 Ekim 2014'te yürürlüğe girmiştir (Nas, 2015, 169-186). Diğer yandan Türkiye, AB'nin taleplerine cevap vermek ve mültecilerin durumunu iyileştirmek adına "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"nu 11 Nisan 2013'te kabul etmiş ve yürürlüğe koymuştur (Nas, 2015, 169-186). Günümüzde halen devam eden bir konu olan göç ve sığınma meselesi Türkiye-AB ilişkilerinde de önemli bir konuyu teşkil etmektedir. AB, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında Türkiye ile yakın temas içindedir ("Türkiye-AB İlişkileri", 2021). Türkiye'nin küresel sistemdeki coğrafi pozisyonu özellikle AB sınırlarına yakınlığı AB tarafından son zamanlarda çok önemsenen "sınır güvenliği" konusu sebebiyle Türkiye ile yakın ilişki içinde olmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar taraflar arasında zaman zaman ilişkiler gerilse de ortak çıkar ve fayda paydasında tarafların birbirlerinden vazgeçmeleri mümkün görünmemektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinde bir diğer bahsedilmesi gereken konu ise taraflar arasında 1995 yılında imzalanmış olan Gümrük Birliği Antlaşması'nın günümüz şartlarına uygun bir mekanizma üzerinde güncellenmesi zorunluluğudur. Taraflar arasındaki ilişkilerin daha çok ekonomik ekseninde yürütülmesini içeren 1995 tarihli Gümrük Birliği Antlaşması günümüzdeki sorunlara cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Nitekim AB ve Türkiye arasındaki ilişkilerin ekonomik ilişkilerden çok daha öte bir ilişki olduğu gerçeği ortadadır. Bu konu hakkında birçok yeni model ve ilişki üzerine fikirler bulunmakla birlikte henüz Türkiye-AB ilişkileri için uygun bir modelin desteklenmediğini söyleyemeyiz. Özellikle geçmişten günümüze Türkiye-AB ilişkileri için birkaç model önerilmiştir. Bunlar; İmtiyazlı Ortaklık, Tedrici Bütünleşme ve Kıtasal Ortaklık'tır (Karakaş, 2008, 23-49). Daha çok bu modeller üzerinden tartışılan Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği tarafların küresel sistemin getirdiği sorunlara paralel olarak artan bağımlılıkları karar verecektir.

6. AB-BİRLEŞİK KRALLIK YENİ İLİŞKİ MODELİ

Brexit sonrası Birleşik Krallık ve AB arasında ticari ilişkilere dayalı yeni bir anlaşma imzalandı ("The EU-UK Trade and Cooperation Agreement", 2020). Bilindiği üzere Birleşik Krallık, AB'den ayrıldıktan sonra AB'nin iç pazar ve gümrük birliğinden de çıkmış oldu. Dolayısıyla taraflar arasında ekonomik ilişkileri koparmamak ve ilerletmek adına yeni bir ilişki modeli ortaya kondu. Bu yeni ilişki modeli hem bir serbest ticaret antlaşması hem de her iki tarafın vatandaşlarının güvenliğini sağlamaya yönelik bir ortaklık ilişkisini içermektedir ("AB-İngiltere Ticaret ve İşbirliği Antlaşması: Avrupa Çıkarlarının Korunması, Adil Rekabetin Sağlanması ve Karşılıklı Çıkar Alanlarında İşbirliğinin Sürdürülmesi", 2021). Ancak bu antlaşma Birleşik Krallık tarafından müzakere edilmeyen dış güvenlik, dış politika ve savunma alanlarını kapsamamaktadır ("AB-İngiltere Ticaret ve İşbirliği Antlaşması: Avrupa Çıkarlarının Korunması, Adil Rekabetin Sağlanması ve Karşılıklı Çıkar Alanlarında İşbirliğinin Sürdürülmesi", 2021).

AB ve Birleşik Krallık arasındaki dostluğu ve işbirliğini bozmamak için her iki tarafında çıkarlarına uygun bir şekilde hazırlanan bu anlaşma 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girdi. Antlaşma yürürlüğe girdiği andan itibaren Birleşik Krallık, AB'nin tüm politikalarından ve uluslararası antlaşmalarından ayrılmış oldu. Bu bağlamda taraflar arasında imzalanan yeni Ticari ve İşbirliği Antlaşması'na göre;

- "Anlaşma sadece ürün ve hizmet ticaretini değil, aynı zamanda yatırım, rekabet, Devlet yardımı, vergi şeffaflığı, hava ve karayolu taşımacılığı, enerji ve sürdürülebilirlik, balıkçılık, veri koruma ve sosyal güvenlik koordinasyonu gibi AB'nin çıkarına olan geniş bir yelpazedeki diğer alanları da kapsamaktadır.
- Uygun menşe kurallarına uyan tüm ürünler için sıfır tarife ve sıfır kota sağlamaktadır.
- Her iki taraf da çevre koruma, iklim değişikliğiyle mücadele ve karbon fiyatlandırması, sosyal haklar ve işçi hakları, vergi şeffaflığı ve Devlet yardımı gibi alanlarda etkili ve yerel uygulamalarla yüksek düzeyde koruma, bağlayıcı bir uyuşmazlık çözüm mekanizması ve her iki tarafın da iyileştirici önlemler alma olasılığı sağlayarak sağlam bir oyun alanı sağlamayı taahhüt etmektedir.
- AB ve Birleşik Krallık, AB ve Birleşik Krallık sularındaki balık stoklarının ortak yönetimi için yeni bir çerçeve üzerinde anlaşmıştır. Birleşik Krallık, İngiliz balıkçılık faaliyetlerini daha da geliştirebilecek, Avrupalı balıkçılık topluluklarının faaliyetleri ve geçim kaynakları ve doğal kaynaklar korunacaktır.

- Anlaşma, ulaşım konusunda sürekli ve sürdürülebilir hava, karayolu, demiryolu ve deniz yolu bağlantısı sağlamaktadır, ancak pazar erişimi Tek Pazar'ın sunduğu kapasitenin altında kalmaktadır. Yolcu ve işçi haklarının ve ulaşım güvenliğinin zarar görmemesi için AB ve Birleşik Krallık operatörleri arasındaki rekabetin düzgün bir oyun sahasında gerçekleşmesini sağlamak için hükümler içermektedir.
- Enerji konusunda anlaşma, açık ve adil rekabeti garantilerle birlikte ticaret ve ara bağlantı için yeni bir model sunmaktadır.
- Sosyal güvenlik koordinasyonu konusunda yapılan anlaşma, AB vatandaşlarının ve Birleşik Krallık vatandaşlarının bir dizi haklarını sağlamayı amaçlamaktadır” (“AB-İngiltere Ticaret ve İşbirliği Anlaşması: Avrupa Çıkarlarının Korunması, Adil Rekabetin Sağlanması ve Karşılıklı Çıkar Alanlarında İşbirliğinin Sürdürülmesi”, 2021).

Özetle; Brexit sonrası AB-Birleşik Krallık arasındaki ilişkilerin minimum seviyeye inmesiyle birlikte taraflar arasında imzalanan Ticari ve İşbirliği Anlaşması'nın daha çok ticari faaliyetlere ilişkin olduğunu söyleyebiliriz (“The EU-UK Trade and Cooperation Agreement”, 2020).

7. AB-BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİ MODELİNİN TÜRKİYE-AB İLİŞKİ MODELİNE UYGULANABİLİRLİĞİ

Türkiye-AB ilişkilerinin 1 Aralık 1964'te Ankara Antlaşması'yla (Sönmezoğlu, 2000, 35) resmi olarak başlamasından günümüze kadar taraflar arasında ekonomik temelli bir ilişki söz konusu olmuştur. Türkiye'nin AB'ye ekonomik işbirliği temelinde dahil edilmesini sağlayan 1996 tarihli Gümrük Birliği Antlaşması, daha çok tarım gibi temel ekonomik alanlardaki işbirliğini içermektedir. Diğer yandan; yatırım, hizmet ve kamu alanlarına yönelik ortak bir işbirliğini kapsamamaktadır (Gümrük Birliği, 2021). Bu bağlamda; AB ve Türkiye ilişkilerinin daha çok ekonomik eksen üzerinden yürütülmesi günümüz koşullarında taraflar arasında artan sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmaktadır. Nitekim AB-Türkiye ilişkilerinin halen ekonomik temelli bir ilişkiden öteye gidememesinde AB Konseyi tarafından aday ülkeler için oluşturulan 1993 tarihli Kopenhag Kriterleri'ne Türkiye'nin uyum sağlayamamış olması gösterilmektedir. Özellikle siyasi kriterler başlığı altında yer alan konularla ilgili olarak-demokrasi, insan hakları, azınlıkların hakları- Türkiye'nin yeterince düzenleme yapmadığı AB tarafından her yıl yayınlanan Türkiye hakkında AB İlerleme Raporlarında bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları, 2021). Ayrıca, Türkiye-AB İlişkilerinin ilerlememesine sebep olan diğer bir mesele ise; Türkiye'nin bazı AB üyesi ülkelerle yaşadığı sorunlar ve stratejik açıdan tercihlerinde bir farklılaşmanın yaşanmış olması gösterilmektedir (Nas, 2021). Tüm bu durumlar bir araya geldiğinde Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini belirsizleştirmekte ve yeni bir modelin ne olması gerektiği konusunda çözümsüzlüğü beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin beklentilerini karşılayamaması noktasında tıkanan ilişkiler oldukça yıpranan bir zemin üzerinde devam etmektedir. Diğer yandan, Türkiye-AB ilişkilerinin sadece ekonomik boyutta yürütülemeyeceğini özellikle 2011 Suriye iç savaşı sonrası artan sığınmacı ve mülteci sorunu ortaya koymaktadır. Nitekim Suriye tarafından AB ülkelerine Türkiye üzerinden geçmek isteyen sığınmacılar hem AB'nin hem de Türkiye'nin ortak meselesi haline geldiğinden dolayı taraflar arasında bu meselenin çözümü üzerine birtakım yeni politikalar geliştirilmiştir. Bu politikardan bir tanesi 16 Aralık 2013 tarihinde AB ve Türkiye arasında imzalanan “Geri Kabul Anlaşması ve Vize Serbestisi”dir (“Geri Kabul Anlaşması”, 2021). Geri Kabul Anlaşması daha çok vatansız ve yerinden edilmiş kişilerin, aynı zamanda AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin de haklarını içeren bir anlaşmadır (“Geri Kabul Anlaşması”, 2021). AB ile Türkiye arasında imzalanan bu anlaşmanın Türkiye tarafından kabul edilebilirliğini sağlayan hususlardan bir tanesi şüphesiz ki “Vize Serbestisi” uygulamasının AB tarafından Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına getirilmesi olmuştur. Ancak Vize Serbestisi uygulaması 2013 senesinde Geri Kabul Anlaşması'yla birlikte kabul edildiği halde henüz AB tarafından bu uygulama yürürlüğe konmamıştır (“AB ile Yürütülen Vize Serbestisi Diyaloğu”, 2021). Nitekim AB tarafından bu uygulamanın yürürlüğe girmesi için Türkiye'ye şart koştuğu 72 kriter bulunmaktadır ve günümüz itibarıyla Türkiye bu kriterlerden 67 tanesini yerine getirmiştir (“AB'den Türkiye'ye Önemli Ziyaret”, 2021).

Türkiye-AB ilişkileri 2013'ten günümüze daha çok mülteci meselesi, Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ve Doğu Akdeniz meselesi üzerinden yürütülmektedir (Nas, 2021). Dolayısıyla taraflar arasındaki ilişkilerde sadece ekonomik ilişkilerin yeterli olmadığı aynı zamanda ortak savunma, güvenlik ve siyasi alanlarda da önemli işbirliklerinin yapılması her iki tarafın da yararına olacaktır (Esen ve Şekeroğlu, 2017). Bu bağlamda; AB ile Türkiye için önerilen birkaç ilişki modeli bulunmaktadır. Bunlar; İmtiyazlı Ortaklık, Tedrici Bütünleşme ve Kıtasal Ortaklıktır (Nas, 2021). Bu modellerden ilki olan ve daha çok hükümetler arası işbirliğini içeren İmtiyazlı Ortaklık modeli 2000 senesinde ortaya konulmuştur (Akçay, 2016, 11-30). İmtiyazlı Ortaklık modelinde "Türkiye, Ortak Pazar'a sınırlı olarak katılabilen ama buna karşın AB'nin esas kurumlarının (AB Konseyi, Komisyon, Parlamento, AB Adalet Divanı) karar alma sürecinde etkisi olmayan bir 'üçüncü ülke' olarak konumlandırılacaktır. Müktesebatın bir kısmını da üstlenecek olan Türkiye'nin AB üyeliği söz konusu olmayacaktır" (Karakas, 2008, 23-49). Türkiye'nin AB üyeliğinin söz konusu olamayacağı bu model zaten günümüzde Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu modelin mevcut sorunlara yeterince çözüm üretmediği de ortadadır.

Türkiye-AB ilişkileri için önerilen diğer bir model Tedrici Bütünleşme modelidir. Bu ilişki modelinde Türkiye'nin AB'ye daha da eklenmesini sağlamak için ekonomik entegrasyonunun yanı sıra kısmi bir politik entegrasyonda öngörülmektedir. Bu model diğer modellere göre daha iyi bulunmaktadır ve desteklenmektedir. Diğer yandan, bu model Türkiye'ye belli politik meselelerde AB Konsey toplantılarına katılma ve fikir bildirme hakkı tanımaktadır (Karakas, 2008, 23-49).

Türkiye ve AB arasındaki mevcut ilişkilerin daha üst bir seviyeye taşınması ve Türkiye'nin AB'ye kesin üye olarak katılımını sağlamak için önerilen diğer bir ilişki modeli ise; Kıtasal Ortaklık modelidir. Bu modelde; "Tek Pazar'a erişim ile uyumlu olacak şekilde seçilmiş ortak politikalara katılım, yeni bir hükümetler arası karar alma ve uygulama sistemine katılım, AB Bütçesine katkı, dış politika, güvenlik ve savunma konularında işbirliği" (Nas, 2021) öngörülmektedir. Nitekim bu model her ne kadar ilişkileri ilerletmeye dönük kriterleri içerse de bu modelin Türkiye için uygulanamayacağı görüşü AB üyesi ülkeler arasında baskın bir görüş olarak yer almaktadır (Nas, 2021). Ayrıca, bu model Brexit sonrası Birleşik Krallık için de düşünüldü; ancak Birleşik Krallık, AB Bütçesine katkı ve dış politika, dış güvenlik ve savunma konularını müzakere etmek istemediğinden bu model uygulanmadı.

Son olarak Türkiye ve AB ilişkileri için düşünülen diğer bir model AB ve Birleşik Krallık arasında Brexit sonrası uygulanan "Ticaret ve İşbirliği Anlaşması" modelidir ("The EU-UK Trade and Cooperation Agreement", 2020). Bu model içerdiği geniş ekonomik haklar, ürün, yatırım, hizmet, balıkçılık, enerji ve sosyal güvenlik koordinasyonu gibi konularda AB ve Birleşik Krallık arasında ortak işbirliğine dayanmaktadır ("AB-İngiltere Ticaret ve İşbirliği Anlaşması: Avrupa Çıkarlarının Korunması, Adil Rekabetin Sağlanması ve Karşılıklı Çıkar Alanlarında İşbirliğinin Sürdürülmesi, 2021). Bu model Türkiye-AB arasında var olan mevcut 1996 tarihli Gümrük Birliği Anlaşması'na kıyasla daha geniş ekonomik yetki ve tarafların vatandaşlarının da haklarını koruma altına aldığı için oldukça önemlidir; çünkü Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye'ye bu kadar geniş yetki hakkı tanımamaktadır. 1964'ten bu yana AB ile ortaklık ilişkisine sahip resmi aday ülke konumunda olan Türkiye'nin halen AB ile ekonomik alanlarda dahi geniş yetki hakkının olmaması Türkiye tarafından kabul edilebilir bir durum değildir (Karakas, 2008, 23-49). Dolayısıyla Türkiye'nin sıklıkla dile getirdiği Gümrük Birliği'nin modernizasyonu konusu AB tarafından Birleşik Krallık için uygulanan "Ticaret ve İşbirliği Anlaşması" modeli ekseninde değerlendirilebilir. Ancak, bu modelin Türkiye'ye uygulanabilmesi için Fransa ve GKRY tarafından veto edilen fasılların açılması ve ilişkilerin normalleşmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere; bu fasıllar "Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Ulaştırma Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler" ("Türkiye-AB İlişkileri, 2021) gibi konuları içermektedir. Nitekim Birleşik Krallık modeli özellikle bu alanlardaki ortak fikir birliği üzerine inşa edilmiş bir modeldir. Bu modelin Türkiye'ye uygulanabilirliğini sağlamak için hem veto edilen alanlarda tarafların anlaşma sağlamaları hem de Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde kriz yaratacak durumlardan sakınması gerekmektedir.

Diğer yandan, Birleşik Krallık ve AB arasında inşa edilen bu yeni ilişki modeli Türkiye'ye örnek teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir; çünkü hem NATO üyesi olup hem de AB üyesi olmayan Türkiye ve Birleşik Krallık'ın AB ile olan ilişkilerinde aynı yakınlıkta ve taraflar arasında temel olarak ekonomik eksen üzerinden yürütülen ilişkilerin olması bu modelin Türkiye'ye uygulanabilirliğindeki gerçeklik payını arttırmaktadır. Ancak, Birleşik Krallık ve Türkiye'nin Fransa tarafından ABD'nin Truva Atı (Esen ve Şekeroğlu, 2017, 139-159) olarak görülmesi ve Türkiye'nin Birleşik Krallık gibi olası Federal Avrupa fikrini baltalayacağı düşüncesi hem Türkiye'nin AB'ye üyeliğini hem de Birleşik Krallık'la AB arasında imzalanan yeni ticari anlaşmanın uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır. Çünkü Fransa'nın Türkiye'nin AB'ye üyeliği için veto ettiği fasıllara baktığımız zaman bunların Birleşik Krallık ve AB arasında imzalanan yeni ticari anlaşmada geçen maddeler olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla Fransa'nın bu tavrı hem Türkiye-AB arasında yeni bir ilişki modelinin kurulmasını hem de Türkiye'nin AB'ye üyeliğini sekteye uğratacağı düşünülmektedir.

Son olarak; Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğine baktığımız zaman ilişkilerin bir süre daha ekonomik ekseninde ilerleyeceği gözükmektedir. Ayrıca, değişen dünya sistemiyle birlikte Türkiye-AB ilişkilerindeki konularda değişmektedir ve bu konulara çözüm üretebilmek için 1996 tarihli Gümrük Birliği Anlaşması'nın modernizasyonunun gerçekleşmesi ve en uygun ilişki modelinin Türkiye-AB ilişkilerinde uygulanması gerekmektedir.

8. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı; 2015 senesi itibarıyla AB ile fikir ayrılıkları yaşamaya başlayan ve 2016'da AB'den ayrılma kararı alarak AB ile olan ilişkilerini minimum seviyeye indiren Birleşik Krallık'ın Brexit sürecini ve Brexit sonrası AB-Birleşik Krallık ilişkilerini incelemek, aynı zamanda Brexit ile ön plana çıkan farklı ilişki modellerinin Türkiye-AB ilişkilerinde de uygulanabilirliğini keşfetmek ve bu doğrultuda Türkiye'nin AB'ye entegrasyonundaki önemli parametreleri ortaya koyarak; karşılıklı beklentilerin AB-Türkiye arasındaki mevcut sorunların çözümündeki etkinliğini belirlemektir.

Bu bağlamda yapılan araştırma neticesinde; AB ile Birleşik Krallık arasında 1973 Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) ile başlayan ilişkilerin 2015 senesinde kopma noktasına geldiği ve 2016'da Birleşik Krallık'ta yapılan referandumla da AB'den ayrılma kararıyla sonuçlandığı yönündedir. Nitekim Birleşik Krallık'ı AB'den ayrılmaya sürükleyen süreç ve sebepler araştırıldığı üzere çok yönlüdür. Bu sebeplerden bazıları şu şekildedir: ilk olarak, 1979'da görev başında olan dönemin İngiliz Muhafazakar Parti'li Başbakanı Margaret Thatcher'ın AET ile tam bir bütünleşmeye girmek istememesi ve özellikle Topluluk Bütçesi'ne katkı meselesinin ve Ortak Tarım Politikası'nın Birleşik Krallık'ın politikalarına aykırılık taşıdığı düşüncesinin olması ve bu düşüncenin Thatcher'dan sonra gelen diğer Muhafazakar Parti'li başbakanlarında da olması Birleşik Krallık'ın AB'ye olan bakışında farklılıkların yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle Brexit'e giden süreçte etkili olan başbakan David Cameron'ın Thatcher'la aynı görüşü savunması AB'den ayrılmayı hızlandırmıştır. Nitekim David Cameron'da Thatcher gibi AB içindeki bütünleşmeyi ve parasal ve siyasi konulardaki ortaklığı eleştirmiştir.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına sebep olarak gösterilen ikinci durum; Birleşik Krallık'ın tarihsel, kültürel zenginliği ve başarısı gösterilmektedir. Birleşik Krallık'a göre; Birleşik Krallık'ın tarihsel başarısı ve değerleri AB'nin başarısı ve değerlerinin üstündedir. Dolayısıyla Birleşik Krallık'ın değerlerini zedeleyecek AB çantası altında ortak bir yazılı anayasaya, ortak para birimine ve birtakım maneviyatı bozacak değerlere onay verilmemiştir. Bu görüşle hareket eden Birleşik Krallık, AB'de kalmayı İngilizlerin değerlerine ve çıkarlarına aykırı bularak; ayrılma fikrinin haklılığını savunmuştur.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasında etkili olan üçüncü durum ise; ekonomik temelli meseleler olmuştur. Özellikle 2008 yılında dünya genelinde yaşanan ekonomik krizin, AB ülkelerini etkilemesi ve AB ülkelerinin ekonomilerinin Alman ekonomisine bağlı kılınması Birleşik Krallık'ı rahatsız etmiştir. Dolayısıyla

AB'nin yaşanan bu ekonomik kriz karşısında etkili bir çözüm bulamaması Birleşik Krallık'ın AB'nin küresel sistem içindeki başarısını ve pozisyonunu sorgulatmasına sebep olmuştur.

Son olarak Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasını hızlandıran diğer bir mesele ise; 2011 Suriye iç savaşı sonrası artan göç sebebiyle ortaya çıkan mülteci sorunu ve bu sorunun çözümüne ilişkin AB'nin sunduğu politikalara Birleşik Krallık'ın destek vermemesi gösterilmektedir. Özellikle 2014 ve 2015 yılları arasında bu sorun daha da derinleşince AB üyesi olan Birleşik Krallık, mülteci sorunlarıyla uğraşmak ve AB'ye yüklenecek olan sorumluluklardan pay almak istemediğinden ayrılmak istemiştir. Ayrıca mülteci sorunuyla birlikte Birleşik Krallık'ta artan İngiliz ırkçılığı da Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasında oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla tüm bu sebeplerin özellikle dış politikada Birleşik Krallık'ın özgürce hareket etmesini kısıtlayan durumlar olarak gösterilmesi ve Birleşik Krallık'ın tarihinden aldığı güvenle de bu durumdan kurtulmak istemesi AB-Birleşik Krallık ilişkilerinde "Brexit" in gerçekleşmesine neden olmuştur.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı aldığı 2016 ve sonrası süreç hem Birleşik Krallık'ı hem de AB'yi siyasi ve ekonomik açıdan oldukça etkilemiştir. Brexit sürecinin Birleşik Krallık ekonomisine yansımaları Sterlin'in Dolar ve Euro karşısında değer kaybetmesi şeklinde olmuştur. Nitekim Birleşik Krallık ekonomideki bu zararı karşılamak için 2017'de Theresa May öncülüğünde yeni bir ekonomik stratejik hedef belirlemiştir. "Küresel Britanya" olarak nitelendirilen bu yeni stratejik hedefe göre; Birleşik Krallık, geniş ticari pazarlara sahip olan Çin, Hindistan ve Japonya ile ekonomik ve ticari işbirliklerine girerek AB ile minimum seviyeye indirdikleri ticari ilişkilerdeki ekonomik kayıpları bu stratejik hedefle kapatacaktır. Diğer yandan, Brexit sürecinin 2016 senesinde başlaması ve en nihayetinde 2020'de tamamlanmasıyla birlikte AB ve Birleşik Krallık ilişkilerinde yeni bir döngü başlamıştır. Ancak bu döngü ilişkilerin daha çok ekonomik zemin üzerinde ilerletilmesine yönelik olmuştur. Nitekim taraflar arasında imzalanan ve 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren "Ticaret ve İşbirliği Anlaşması" taraflara geniş ekonomik yetki vermenin yanı sıra tarafların vatandaşlarının haklarını da korumaktadır. Bilindiği üzere Birleşik Krallık bu anlaşmayla birlikte resmen AB'den ayrılmış oldu ve dolayısıyla Birleşik Krallık AB'nin tüm politikalarından ve uluslararası anlaşmalarından da ayrıldı. Bu durum Birleşik Krallık'a yeni sorumluluklar ve yeni ikili antlaşmalar yapması zorunluluğunu getirdi. Bu bağlamda; Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası ikili ticari anlaşmalar ekseninde anlaşma yaptığı ülkelerden bir tanesi de Türkiye olmuştur. Daha önce ticari ve ekonomik ilişkilerini AB-Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması bağlamında sürdüren Türkiye ve Birleşik Krallık, Brexit gerçekleştikten sonra nasıl bir ilişki kuracakları noktasında kararsız kalmışlardır. Ancak, daha sonra taraflar arasında 29 Aralık 2020'de Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış ve ilgili anlaşma 1 Ocak 2021'de yürürlüğe girmiştir. Nitekim bu anlaşma taraflar arasında yatırım ve hizmet sektörleri dışında, tüm sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergisiz işlem yapılmasını öngörmüştür.

Brexit sonrası dönem şüphesiz ki Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin de sorgulandığı bir dönem olmuştur. 1964'ten beridir resmi aday statüsünde olan Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin halen ekonomik ilişkiden öteye gidememesinde zaman zaman Türkiye'nin AB'nin belirlediği kriterlere uymaması zaman zaman da Türkiye'nin stratejik tercihlerindeki farklılaşmalar sebep olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin beklentilerini istenilen düzeyde gerçekleştirememesi ilişkilerin ilerlemesinden ziyade gerilemesine sebep olmaktadır. Diğer yandan, Türkiye-AB ilişkilerinin geçmişten günümüze tartışmalı bir zemin üzerinden yürütülmesinde dış dünyada gerçekleşen olayların rolü yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye tam üye olamamasında büyük rolü bulunan Yunanistan, Fransa ve GKRY'nin Türkiye yönelik siyasi tutumları Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini ve nasıl bir ilişki modelinin olması gerektiğini sorgulatacaktır hale getirmiştir. Bu bağlamda; özellikle Brexit sonrası AB-Birleşik Krallık arasında uygulanan "Ticari ve İşbirliği Anlaşması" modeli Türkiye-AB ilişkilerine de uygulanabilir mi? sorusunu akıllara getirmiştir. Araştırmamızın da önemli bir sorusu olan bu konu Türkiye-AB ilişkileri ve geleceği ekseninde değerlendirildikten sonra şu kanyaya varılmıştır: Türkiye-AB ilişkilerinin yeni modeli Birleşik Krallık-AB ilişkilerindeki yeni modele uygulanabilir; ancak taraflar arasındaki çatışmalı konular üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra. Şöyle ki bu yeni model siyasi ve güvenlik temelli ilişkilerden ziyade daha çok ekonomik ilişkilere yönelik işbirliklerini içerdiğinden dolayı Türkiye'ye uygulanabilir. Nitekim gerek yapılan

araştırmalar, gerek AB'nin tutumundaki değişkenlikler olsun Türkiye'nin siyasi ilişkiler noktasında AB bütünleşmesine dahil edilemeyeceği gerçeği ortadadır. Bu duruma özellikle Yunanistan, Fransa ve GKRY'nin AB üzerindeki Türkiye karşıtı tavrı ve etkisi kanıt olarak gösterilebilir. AB'nin 1964'ten bu yana takındığı çifte standart tutumu Türkiye'yle olan ilişkilerine de yansımakla birlikte AB-Türkiye ilişkilerinin geleceğinin de belirsizleşmesine neden olmaktadır. Diğer yandan, AB tarafının Türkiye'yle siyasi entegrasyondan ziyade ekonomik entegrasyon gerçekleştirme düşüncesi ve Türkiye'nin de 1995 tarihli Gümrük Birliği'nin modernizasyonunu talep etmesi Türkiye-AB ilişkilerinde uygulanması gereken yeni ilişki modelinin AB-Birleşik Krallık arasında oluşturulan yeni ilişki modeli olması gerektiği gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Ancak bu yeni modelin Türkiye-AB ilişkilerine uygulanması noktasında sorun teşkil edecek birkaç durum söz konusudur. Bu durumlar, Fransa ve GKRY'nin veto ettiği fasıllar ve Türkiye'nin bu ülkelerle yaşadığı sıkıntılardır. Nitekim Fransa ve GKRY'nin veto ettiği fasıllara baktığımız zaman aslında bu fasılların şu an Birleşik Krallık'a uygulanan yeni ilişki modelindeki maddeler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin veto edilen fasıllara ilişkin Fransa ve GKRY ile gerekli müzakereleri yapması ve bu fasılların açılmasına yönelik işbirliğini gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hem açılmayan fasılların olması hem de tarafların birbirlerinin beklentilerini karşılamaması uzun vadede Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkileyeceği gibi uygun bir ilişki modelinin de bulanamayacağı aşikardır.

Özetle; AB'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde net bir tavır sergilemesi gerekmektedir. Taraflar arasında belirsiz bir zeminde ilerleyen ilişkiler artan sorunlara bağlı olarak zaman zaman çatışmalı bir yöne evrilmektedir. Bu belirsiz durumların ve ilişkilerin ortak bir zemin üzerinde her iki tarafında çıkarlarına uygun şekilde yeni bir ilişki modelinin oluşturulması önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda Türkiye-AB ilişkilerinin daha çok Doğu Akdeniz, Mülteci sorunu ve 1995 tarihli Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ekseninde dönmesi taraflar arasındaki ilişkilerin sadece ekonomik temelli işbirlikleriyle ilerleyemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla, taraflar arasında yeni oluşturulacak olan modelin geniş ekonomik yetki alanlarının dışında, güvenlik, dış politika ve dış savunma konularını da içeren geniş kapsamlı bir model olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Ekrem (2016). Türkiye-AB İlişkileri ve İmtiyazlı Ortaklık Meselesi. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s. 11-30.
- Akçay, Belgin ve Göçmen, İlke (2016). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktaş, Gökhan (2020). Brexit Sonrası Alternatif Ticaret Senaryoları ve Olası İktisadi Etkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s.217-248.
- Alakbarov, Naib (2018). Brexit'in Politik Ekonomisi. *İktisadi ve Kalkınma Vakfı*, s. 8-10.
- Alpay, Şahin (1997).Gündem 2000. Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gundem-2000-5391334>
- Anadolu Ajansı(AA) (2021). İngiltere Türkiye'yi Neden Brexit Sonrası Dönemin Önemli Bir Müttefiki Olarak Görüyor?.Erişim Tarihi: 17 Nisan 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ingiltere-turkiye-yi-neden-brexit-sonrasi-donemin-onemli-bir-muttefiki-olarak-goruyor/2109434>
- Aras, İlhan ve Günar, Altuğ (2018). Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, s.90-110.
- Ateş, Elif (2019). 1996-2002 Arası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Gelişmeler. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, s.26-50.
- Avrupa Komisyonu Kıbrıs Temsilciliği (2020). AB-İngiltere Ticaret ve İşbirliği Anlaşması: Avrupa Çıkarlarının Korunması, Adil Rekabetin Sağlanması ve Karşılıklı Çıkar Alanlarında İşbirliğinin Sürdürülmesi. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021. https://ec.europa.eu/cyprus/news/20201224_1_tr
- Baydarol, Can (2020). 15 Yıllık Türkiye-AB Müzakereleri Niye Bitmiyor?. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021. <https://www.amerikaninmesi.com/a/on-bes-yillik-turkiye-ab-muzakereleri-niye-bitmiyor-/5606755.html>
- BBC (2016). EU Referendum Results. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021. https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results
- BBC (2017). İngiltere Başbakanı May, Brexit Stratejisini Açıkladı. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38648985>
- Berksoy, Taner (1998). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Anatomisi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s.31-41.
- Büyüktanır, Derya (2010). Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği'nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 7, Sayı 27, s.87-110.

- Cicioğlu, Filiz ve Kalkan, Duygu (2019). De Gaulle'den Frexit Tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği'nin Neresinde?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, s.1-38.
- Çalış, Şaban ve Çakır, Fatma (2018). Türkiye-AB İlişkilerinde Yunan-Rum Faktörü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 32, s.432-449.
- Çenberci, Engin ve Gövdere, Bekir (2017). Göç Krizinin, Brexit Kararına ve Avrupa Birliği'nin Geleceğine Muhtemel Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 22, s.1427-1442.
- Çütücü, İbrahim ve Yaşar, Muhammed (2016). Brexit Sonrası Türkiye-AB İlişkileri: Maastricht Kriterleri Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, s.800-817.
- Demirkıran, Özlem (2007). Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s.79-92.
- Deutsche Welle(DW) (2020). Türkiye: Brexit Anlaşmasından Memnunuz?. Erişim Tarihi: 17 Nisan 2021. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-brexit-anla%C5%9Fmas%C4%B1ndan-memnunuz/a-56056669>
- Deutsche Welle(DW) (2009). NATO'da Tarihi Dönüm Noktası. Erişim Tarihi: 17 Nisan 2021. <https://www.dw.com/tr/natoda-tarihi-d%C3%B6n%C3%BCm-noktas%C4%B1/a-4130205>
- Esen, Erol ve Şekeroğlu, Duygu (2017). *Brexit: Elveda Avrupa*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- European Commission (2020). "The EU-UK Trade And Cooperation Agreement". Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021. https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en
- Gov. UK (2021). "Free Trade Agreement: Between The United Kingdom Of Great Britain And Northern Ireland And The Republic Of Turkey". Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/963851/CS_Turkey_1.2021_UK_Turkey_Free_Trade_Agreement.pdf
- Göçmen, İke (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın Hukuki Yönden Analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, s.21-86.
- İktisadi ve Kalkınma Vakfı(İKV). Türkiye-AB Gümrük Birliği. Erişim Tarihi: 27 Nisan 2021. https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=38
- İktisadi ve Kalkınma Vakfı(İKV). Adaylık Süreci. Erişim Tarihi:14 Mayıs 2021. <https://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=adayliksureci&baslik=Adayl%FDK%20S%FCreci>
- Karakaş, Cemal (2008). Üye Olmadan Entegrasyon Mümkün mü? Türkiye'nin Hukuki Dayanakları ve Tam Üyelik Alternatifleri. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 4, Sayı 16, s.23-49.
- Keskin, Mehmet (2016). *Mitos'tan Lizbon'a Avrupa Birliği El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kocamaz, Sinem (2010). Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Geleceği. *Ege Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 3, s.951-980.
- Nas, Çiğdem (2015). Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, s.169-186.
- Nas, Çiğdem (2021). Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Dönem: Olasılıklar, Beklentiler. Erişim Tarihi:14 Mayıs 2021. <https://www.perspektif.online/turkiye-ab-iliskilerinde-yeni-donem-olasiliklar-beklentiler/>
- Özdal, Barış (2008). Lizbon Reform Antlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerin Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, s.125-161.
- Özdemir, Haluk (2012). *Avrupa Mantiği: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*. İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özen, Çınar ve Akdevelioğlu, Atay (2017). Hür Fransa'dan IV. Cumhuriyet'e Fransa'da 'Güçlü Hükümet' Mücadelesi: De Gaulle'ün Siyasi Yenilgisi ve Parlamentarizme Geri Dönüş. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, s.81-106.
- Saygın, Didem ve Ultan, Özlem (2016). Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, s.71-102.
- Sefer, Özlem (2014). Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Bir İnceleme. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, s.1-15.
- SETA (2021). Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Fırsatlar. Erişim: 17 Nisan 2021. <https://www.setav.org/turkiye-ingiltere-iliskilerinde-yeni-firsatlar/>
- Sokullu, Ebru-Küntay, Burak-Mercan,Sezgin vd (2017). *Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB'nin Geleceği*. İstanbul: Akademos Yayınları.
- Soytürk, Mehmet (2017). Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği ile İlişkisi ve Brexit. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, s.73-82.
- Sönmezoglu, Faruk (2000). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şahin, Yeliz (2017). Brexit ve Ötesi: AB Entegrasyonunun Geleceği. *Euro Politika*, s.65-76.
- Şenbaş, Demet (2019). Brexit Sürecinin İngiltere ve Avrupa Birliği Açısından Sonuçları. *XI. International Balkan And Near Eastern Social Sciences Congress Series*, s. 241-250.
- Tuygun, Feza (2021). Brexit ile 2019 Seçimlerinin Ardından Avrupa Parlamentosu'nda Yapısal ve Politik Değişim. *The Journal of Social Science*, Cilt 5, Sayı 9, s.156-172.
- TBMM. Kopenhag Kriterleri. Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2021. https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/kopenhag_kriter.pdf
- The Atlantic (2017). What 'Brexit Means Brexit' Means. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021. <https://www.theatlantic.com/news/archive/2017/01/theresa-may-brexit/513314/>
- The Guardian (2016). David Cameron Resign After UK Votes To Leave European Union. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021. <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/david-cameron-resigns-after-uk-votes-to-leave-european-union>
- The New York Times (2019). David Cameron Is Sorry. Really, Really Sorry. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021. <https://www.nytimes.com/2019/09/20/world/europe/david-cameron-brexit-sorry.html>
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Türkiye-AB İlişkileri. Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2021. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2021). Brexit ve Birleşik Krallık STA. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/brexit-ve-birlesik-krallik-sta>
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. Birleşik Krallık Pazar Bilgileri. Erişim Tarihi: 13 Nisan2021. <https://ticaret.gov.tr/data/5f43b6cf13b8764f3060f211/Birlesik%20Krallik%20Pazar%20Bilgileri%2018.08.2020.pdf>
- Türko, Esra ve Gökçenoğlu, Sümeyye (2020). Avrupa Birliği Tarihinde Bir Geri Adım: Brexit. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s.574-589.
- Uysal, Ceren (2001). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*,s.140-153.
- Üçler, Yasemin (2014). Gümrük Birliği'nden Sonra Türkiye-AB İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 27, s.205-231.

Yakın Doğu Üniversitesi (1997). Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesi. Erişim Tarihi: 27 Nisan 2021.
<http://docs.neu.edu.tr/library/4028966762.pdf>
Yüceol, Hüseyin (1999). Bölgeselleřme Süreci ve Türkiye- AB Gümrük Birliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, s.1-8.